

УДК 341.213.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.15>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРАВОВИЙ ВИМІР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Смельяненко К.О.,

*докторант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: 0000-0002-7035-6470*

Ладиченко В.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7823-7572*

Яринко Б.В.,

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-6448-9111*

Смельяненко К.О., Ладиченко В.В., Яринко Б.В. Європейський правовий вимір екологічної безпеки.

Стаття присвячена аналізу сучасного міжнародного та європейського законодавства в сфері екологічної безпеки та захисту довкілля. Зважаючи на те, що сучасна європейська та євроатлантична інтеграція України визначається процесом зближення України з Європейським Союзом, авторами перш за все розглядаються питання правового забезпечення екологічної безпеки на рівні підходів та принципів формування національної і місцевих політик, європейських стандартів та правових вимірів в екологічній сфері. Метою статті є огляд авторами європейського законодавства про екологічну безпеку, його вплив на національні екологічні політики в Європейському Союзі, а також наукові погляди українських та європейських вчених на процеси апроксиміювання національного законодавства до європейського законодавства в сфері екології, що має на меті поглиблення розуміння поточних і новітніх змін до національного законодавства України, правові орієнтири та виміри, що представляють європейський правовий дискурс в цілому. Авторами звертається увага на поточне міжнародне та європейське екологічне законодавство, розробку нормативів екологічної безпеки, запровадження економічних механізмів та відповідальності за порушення, а також врахування екологічних аспектів у зовнішній політиці держав-членів ЄС в майбутньому. Авторами здійснено спробу дослідження загальних тенденцій правового регулювання екологічної безпеки в контексті визначення її ролі в структурі європейського і міжнародного правового регулювання, сталого розвитку, а також визначення підходів та стандартів у застосуванні правового регулювання, що формують правовий вимір екологічної безпеки. Крім того, в статті прослідковується глибина загальних підходів та визначення міжнародних критеріїв екологічної безпеки, що імплементовані та конкретизовані в нормативних актах ЄС, зокрема, серед іншого, стосуються наслідків зміни клімату та спрямовані щодо суб'єктів, діяльність яких має суттєвий негативний вплив на навколишнє середовище. Даною статтею представлені окремі наукові погляди та бачення сучасних дослідників на європейський правовий вимір екологічної безпеки серед яких теоретико-методологічні виміри так і науково-практичні підходи у законодавстві ЄС та держав-членів.

Ключові слова: екологічна безпека, міжнародне екологічне законодавство, європейське законодавство про охорону навколишнього середовища, правовий вимір, європейські стандарти екологічної безпеки

Yemelianenko K.O., Ladychenko V.V., Yarynko B.V. The European legal dimension of environmental safety.

The article is dedicated to the analysis of contemporary international and European legislation in the field of environmental safety and protection. Given that Ukraine's current European and Euro-Atlantic integration is determined by the process of Ukraine's rapprochement with the European Union, the authors first consider issues of legal support for environmental safety at the level of approaches and principles for the formation of national and local policies, European standards and legal dimensions in the environmental sphere. The purpose of the article is to review European legislation on environmental safety, its impact on national environmental policies in the European Union, as well as the scientific views of Ukrainian and European scholars on the processes of approximating national legislation to European legislation in the field of ecology, with the aim of deepening understanding of current and recent changes to Ukrainian national legislation, legal guidelines and dimensions that represent European legal discourse as a whole. The authors draw attention to current international and European environmental legislation, the development of environmental safety standards, the introduction of economic mechanisms and liability for violations, as well as the consideration of environmental aspects in the future foreign policy of EU member states. The authors attempted to study general trends in the legal regulation of environmental safety in the context of determining its role in the structure of European and international legal regulation, sustainable development, as well as determining approaches and standards in the application of legal regulation that form the legal dimension of environmental safety. In addition, the article traces the depth of general approaches and definitions of international environmental safety criteria that are implemented and specified in EU regulations, in particular, among other things, related to the consequences of climate change and directed at entities whose activities have a significant negative impact on the environment.

This article presents selected scientific views and visions of contemporary researchers on the European legal dimension of environmental safety, including theoretical and methodological dimensions as well as scientific and practical approaches in the legislation of the EU and its member states.

Key words: environmental safety, international environmental legislation, European environmental legislation, legal dimension, European environmental safety standards

Постановка проблеми. Визначення екологічної безпеки в міжнародному та європейському законодавстві в контексті її правового виміру через аналіз та огляд міжнародних угод та законодавства Європейського Союзу, запровадження нових європейських стандартів та наукового бачення вченими правового змісту екологічної безпеки на міжгалузевій та міждисциплінарній основах.

Метою цього дослідження є висвітлення правової ролі екологічної безпеки в структурі європейського та міжнародного екологічного нормативно-правового регулювання, його вплив та взаємодію з національним екологічним законодавством держав-членів ЄС та європейського континенту в цілому. Правове регулювання екологічної безпеки становить цілісну складову регулювання соціальних стандартів, гарантії дотримання яких є фундаментальним стандартом публічного права та важливим підходом у формуванні та дієвості норм в сфері захисту довкілля та дотримання громадянами екологічних зобов'язань.

Стан опрацювання проблематики. В сучасну епоху підвищеної екологічної свідомості та зростаючих глобальних викликів, серед яких зміна клімату, виснаження біоресурсів, наслідки військових конфліктів, правове регулювання екологічної безпеки є слушним і актуальним в умовах сучасних кризових явищ, пов'язаних із питаннями забезпечення прав людини на життя та безпечного навколишнього середовища – фундаментального права на життя в умовах, що не завдають шкоди здоров'ю та життю людини. Серед наукометричних статистичних досліджень, зокрема індексованих наукометричною базою Web of Science Core Collection, дослідження в галузі охорони довкілля та безпеки є міжгалузевими та міждисциплінарними. Тому проблематика європейського екологічного законодавства, представлена у наукових працях як серед спільноти українських так і європейських вчених, дослідників політик європейського екологічного законодавства, а також фахівців багатьох галузей права, які досліджують особливості виникнення та розвитку різноманітних правовідносин. Правове регулювання екологічної безпеки в державах-членах ЄС та на європейському континенті постійно перебуває у фокусі уваги науковців та дослідників через рух та плінність інтеграційних процесів як в системі права так і в національному законодавстві кожної держави Європи. Наукові та науково-практичні доробки з екологічної

безпеки мають значний юридичний вплив, продукуючи правові механізми, необхідні для розробки та обґрунтування екологічних законів, норм, принципів, на які зважають сучасні національні правові системи у вирішенні екологічних проблем. Серед українських науковців теоретичним та практичним аспектам даної проблематики приділяли увагу: Ю.С. Шемшученко, В.І. Андрейцев, В.В. Носік, В.В. Ладиченко, Б.М. Данилишин, С.М. Орехов, В.М. Єрмоленко, В.А. Боков, А.В. Лущик, В.Л. Бредіхіна, Д.В. Бусуйок, М.В. Краснова, Ю.А. Краснова, Л.О. Головка, Н.М. Пархоменко, О.Я. Лазор, М.А. Дейнега, А.П. Гетьман, М.В. Шульга, М.М. Микієвич та ін.; а також сучасні європейські вчені і дослідники, що створили потужний загальноєвропейський науковий доробок в сфері стандартів міжнародного екологічного права, серед яких: С. Мальжан-Дюбуа (Франція), К. Пакрео (Франція), М.-Н. Таннус (Франція), Й. Зонле (Франція), Е. Трюдо (Франція), М. Торре-Шауб (Франція), Ю. Янкув (Словаччина), Л. Маречек (Словаччина), д-р Ф. Бірманн (Німеччина), Й. Бургерс (Нідерланди), С. Кадмус (Нідерланди), М.Г. Форс (Нідерланди), Н. де Саделльє (Бельгія), Р. Балоза (Латвія), П. Мераускас (Литва), А. Колас (Іспанія), К. Запольська (Польща), К. Вос (Польща), А. Якубовська (Польща), К.Ф. Попеску (Румунія), Д. Дуйч (Хорватія), А. П'єстро-бон (Італія), Е. Морель (Угорщина), Д. Банді (Угорщина) та інші.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває також у зв'язку з глобальними викликами для держав-членів ЄС так і для ЄС як головного актора, яким встановлюється наднаціональна та міжнародна рамка, що є правовою основою європейської екологічної безпеки цілому.

Виклад основного матеріалу. Однією з первинних складових екологічної безпеки є стан захищеності особистості, суспільства і держави від загроз та викликів, що можуть бути спричинені стихійним лихом, техногенними катастрофами, війнами та бойовими діями, непередбачуваними і небезпечними наслідками. Вченими та практиками не сформоване чітке поняття екологічної безпеки, однак сталість змісту цього поняття визначається нормами стану природних екосистем та якості стану довкілля з життєдіяльністю людини і суспільства. За визначенням В.А. Бокова і А.В. Лущика [1, с. 14] під екологічною безпекою розуміють такий стан «природа – техніка – людина», що здатний забезпечити збалансовану взаємодію природних, технічних і соціальних систем, формування природно-культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам жителів кожного регіону Землі при умові збереження природно-ресурсного і екологічного потенціалу природних систем та здатності біосфери в цілому до саморегулювання.

Крім того, українськими науковцями [2; 3, с. 230] також наголошується саме на підходах у формуванні ідеологічної складової у визначенні екологічної безпечності, тобто своєрідний макропідхід. А саме, про те, що «..єдиною ідеологією суспільства, здатною забезпечити стабільність держави й належний рівень матеріального та духовного життя індивіда, є система цінностей, заснована на домінуванні принципу верховенства права, політичному плюралізмі, вільній ринковій економіці..». На переконання науковців, така державотворча ідеологія обумовлює наявність відповідного державного устрою, що підкріплена загальною ідеєю про справедливість, тобто «..обумовлює екологічну безпеку такого суспільства, що окреслена законом..». Саме в такій «єдності ідеї» полягає зміст прогресу в матеріальній і духовній сферах. Тоді як в протилежному до нього мікропідході, навпаки, дослідники уникають соціологічної складової, застосовуючи більш антропологічний вимір, який бачать у ідеології своєрідну призму, через яку людина дивиться на світ.

Досягнення балансу між довкіллям, суспільством та економікою вважається важливим для задоволення потреб сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Суспільні очікування щодо сталого розвитку, прозорості та підзвітності змінилися разом із дедалі суворішим законодавством, зростаючим тиском на довкілля з боку забруднення, неефективного використання ресурсів, неправильного управління відходами, зміни клімату, деградації екосистем та втрати біорізноманіття [4, с. 4].

Політика ЄС у сфері довкілля та клімату принесла суттєві переваги протягом останніх десятиліть, такі як чистіше повітря та вода. Тим не менш, Європа, як і решта світу, стикається з екологічними проблемами безпрецедентного масштабу та терміновості [5].

Європейський правовий вимір екологічної безпеки є явищем, що досліджує правила, норми та вимоги, що відповідають критеріям такого стану екології і довкілля, що свідчить про ступінь захищеності навколишнього природного середовища та життєво важливих інтересів людини від негативного впливу господарської діяльності, природних та техногенних загроз, а також їх наслідків, забезпечення безпечних умов для життя і здоров'я населення, збереження природних ресурсів та підтримання екологічної рівноваги.

Основу європейського правового виміру екологічної безпеки становлять базові національні та міжнародні нормативно-правові акти та акти Європейського Союзу, серед яких: Договір про функціонування Європейського Союзу» (ДФЕС) [6], Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, Aarhus Convention) [7], Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища (Стокгольмська Декларація) [8].

Орхуська конвенція або Конвенція Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, до якої приєдналась Україна та була ратифікована Верховною Радою України від 06.07.1999 [9].

Конференцією Стокгольмської декларації уніфіковано підходи та загальні принципи, що слугують збереженню та охороні навколишнього природного середовища, зокрема Принципом 10 Стокгольмської декларації наголошено на необхідності зважати на екологічні процеси, так як стабільність цін та доходів від сировини залежать від управління навколишнім середовищем.

Резолюція A/HRC/RES/52/23 від 04.04.2023 підтверджує обов'язок держав забезпечувати реалізацію цього права через виконання багатосторонніх екологічних угод [10].

У більш вузькому розумінні на міжнародному рівні функціонує мережа національних органів стандартизації з 174 країн, що представлена Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) [11], та яка становить правову рамку реалізації міжнародних норм споживання в державах-членах. Зокрема, міжнародні стандарти з екологічного менеджменту надають інструменти для стратегічного підходу до екологічних питань. Стандарти екологічного менеджменту мають на меті зменшення впливу на навколишнє середовище, зменшення кількості відходів, що мають бути більш сталими.

Сучасне правове регулювання екологічної безпеки в ЄС базується, перш за все, на Європейській зеленій угоді, метою якої є скорочення викидів щонайменше на 50% до 2030 року, зростаючи до 55%, водночас юридично закріплюючи мету нейтральності до 2050 року через Європейський кліматичний закон [12]. Можна стверджувати, що сучасний правовий вимір екологічної безпеки формується за змістом Європейської зеленої угоди, що представляє собою Промисловий план. Як зазначається на офіційному вебсайті Європейської Комісії, він просуває чистий перехід, який захищає людей і планету, є економічно обґрунтованим та соціально справедливим. Європейською Комісією наголошується, що Європейська зелена угода інвестує в інновації, чисті технології та зелену інфраструктуру, водночас забезпечуючи справедливий перехід для найбільш постраждалих громад [13].

Разом з тим, бельгійський дослідник Ніколас де Саделльє [14, с. 26, 28], досліджуючи право на захист довкілля у змінах до ДФЕС (Договір про функціонування Європейського Союзу) зауважив на тому, що просування екологічних питань в рамках політики ЄС посилює узгодженість дій Союзу, однак разом із впровадженням нових європейських норм виникає велика кількість судових процесів, так як екологічні правовідносини тісно пов'язані з іншими видами права. Крім того, на погляд вченого, незважаючи на те, що багато національних конституцій хоч і закріплюють конституційне право громадян на охорону довкілля, статус такого основоположного права є досить складним у праві ЄС, а тому потребуватиме в подальшому преюдиційних рішень в національних судах держав-членів та подальшого вдосконалення європейського законодавства.

В світлі законодавства Європейського Союзу згідно частини 2 статті 4 ДФЕС встановлено спільну компетенцію між Союзом та державами-членами застосовується в сфері охорони навколишнього середовища. Відповідно спільна компетенція передбачає застосування принципу субсидіарності [15] й до екологічної політики. Нормами статті 11 ДФЕС встановлено, що вимоги щодо охорони довкілля мають бути інтегровані у визначення та реалізацію політики та діяльності Союзу, зокрема з метою сприяння сталому розвитку.

Відповідно до статті 191 Розділу XX Договору про функціонування Європейського Союзу, політика Союзу щодо навколишнього середовища зосереджена на: – збереженні, захисті та покращенні якості навколишнього середовища; – захисті здоров'я людини; – обачному та раціональному використанні природних ресурсів; – сприянні заходам на міжнародному рівні для вирішення регіональних або світових екологічних проблем, і зокрема боротьби зі зміною клімату. Відповідно до ч. 2 статті 191 Договору політика Європейського Союзу щодо навколишнього середовища спрямована на високий рівень захисту, враховуючи різноманітність ситуацій у різних регіонах

Союзу. Вона ґрунтується на принципі запобіжних заходів та на принципах, що передбачають вживання заходів попередження, з перевагою на усунення екологічної шкоди в джерелі та принципу «забруднювач платить».

Крім того, відповідно до ч. 3 статті 191 Договору під час підготовки своєї політики щодо навколишнього середовища Європейський Союз має враховувати: - наявні науково-технічні дані; - стан навколишнього середовища в різних регіонах Союзу; - потенційні вигоди та витрати від дій або бездіяльності; - економічний та соціальний розвиток Союзу в цілому та збалансований розвиток його регіонів.

Регламент ЄС 2020/852 (так званий Регламент таксономії) [16] встановлює класифікацію екологічно стійких видів економічної діяльності. Регламент було ухвалено для полегшення сталих інвестицій та створення спільної системи класифікації для компаній і інвесторів в ЄС, зокрема Регламентом встановлено критерії для визначення того, чи кваліфікується економічна діяльність як екологічно стійка, з метою встановлення належного ступеня екологічної стійкості інвестицій.

За змістом наступної Директиви (ЄС) 2024/1760 закріплено положення щодо захисту навколишнього середовища та клімату [17, с. 4], зокрема їх захисту національним законодавством держав-членів ЄС та колективними договорами (серед іншого, в умовах глобального потепління). Директивою (ЄС) 2024/1760 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про комплексну перевірку корпоративної стійкості та про внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 та Регламенту (ЄС) 2023/2859 встановлено правила щодо: – зобов'язання компаній щодо фактичного та потенційного негативного впливу на права людини та негативного впливу на навколишнє середовище стосовно їхньої власної діяльності, діяльності їхніх дочірніх компаній та діяльності, що здійснюється їхніми діловими партнерами в ланцюгах діяльності цих компаній; – відповідальність за порушення означених зобов'язань; – зобов'язання компаній прийняти та впровадити перехідний план щодо пом'якшення наслідків зміни клімату, метою якого є забезпечення, шляхом докладання максимальних зусиль, сумісності бізнес-моделі та стратегії компанії з переходом до сталої економіки та обмеженням глобального потепління до 1,5 С відповідно до Паризької угоди [18].

В даному контексті варто зазначити, що напередодні прийняття Директиви (ЄС) 2024/1760 французькими вченими Катрін Ле Бріс та Мартою Торре-Шауб [19, с. 10] було наголошено на побудові фундаментального права людини на стабільний клімат. Так, в одному з досліджень вченими наголошується на «..важливості віднайти шляхи для визначення ефективних способів запобігання та пом'якшення процесу екологічної та гуманітарної деградації, спричиненої зміною клімату.».

Директивою 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про екологічну відповідальність щодо запобігання та усунення шкоди, завданої навколишньому середовищу [20] було запроваджено систему екологічної відповідальності на основі принципу «забруднювач платить», для запобігання та усунення шкоди навколишньому середовищу, однак дана Директива зазнавала змін, зокрема було внесено зміни Директивою 2013/30/ЄС [21], яка додала положення щодо морських нафтогазових операцій та внесла зміни до визначення «шкоди навколишньому середовищу», включивши до нього морські води. Крім того, у 2019 році Європейська Комісія прийняла рекомендації для забезпечення спільного розуміння того, що вважається «шкодою навколишньому середовищу» згідно з цією Директивою.

Наступна Директива 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про оцінку впливу певних державних та приватних проєктів на довкілля (Директива 2011/92/ЄС) [22] застосовується до оцінки впливу на навколишнє середовище тих державних та приватних проєктів, які ймовірно матимуть значний вплив на навколишнє середовище. Маючи на меті впровадження загальних принципів оцінки впливу на навколишнє середовище Директивою визначаються вимоги до проєктів, що матимуть вплив на довкілля, щодо врахування в проєктах питань захисту здоров'я людини, сприяння якості життя через покращення довкілля, забезпечення збереження різноманітності видів та підтримки репродуктивної здатності екосистеми як основного ресурсу для життя, тобто екологічної безпеки. Зокрема, про це наголошується в ч. 1 статті 2 Директиви 2011/92/ЄС щодо вимоги отримання згоди на розробку та оцінки впливу проєкту; в ч. 4 статті 4 щодо зобов'язання для держави-члена ЄС прийняття рішення відповідним компетентним органом; в ч. 4 статті 5, ч.ч. 1, 3, 6 статті 6, з урахуванням ч.ч. 3, 5 статті 7, ч. 2 статті 9 та ч.ч. 1,5 статті 11 означеної Директиви.

Регламентом (ЄС) 2023/956 Європейського Парламенту та Ради від 10 травня 2023 року про створення механізму коригування викидів вуглецю на кордоні [23] встановлено механізм коригування викидів вуглецю на кордоні («СВАМ») для вирішення проблеми викидів парникових газів, що містяться в товарах, визначених Додатком I до даного Регламенту під час їхнього імпорту на митну територію ЄС з третіх країн, з метою запобігання ризику витоку вуглецю (серед іншого, відповідно до вимог Паризької угоди); запроваджено систему торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах ЄС.

Директивою (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС щодо звітності про корпоративний сталий розвиток [24] було внесено зміни до ряду ключових статей означених директив та Регламенту ЄС. Зокрема, зміст статті 19а Директиви 2013/34/ЄС було змінено разом із запровадженням норми про обов'язок для підприємств, що становлять суспільний інтерес, звітування про вплив підприємства щодо сталого розвитку території, що також є складовою екологічної безпеки.

В даному контексті з позиції екологічної безпеки румунським дослідником доктором Крістіан Ф. Попеску [25, с. 107] наголошується на проблемі необхідності законодавчого урегулювання питань екологічної безпеки на національному рівні на прикладі Румунії, як держави-члена ЄС, зокрема шляхом розробки комплексних стратегічних планів, зміст яких має включати всі необхідні елементи для просування проєктів, що забезпечують сталий розвиток у сприятливому для життя середовищі, збереження дикої флори і фауни відповідно до європейських норм. Вченим також паралельно звертається увага на менш висвітлену в медіа тему, що потребує врахування в галузевому законодавстві, щодо електромагнітного забруднення [25, с. 108], що має прогресуючий суттєвий вплив на екологічну безпеку в суспільстві в цілому. А саме, вченим зауважується на простому спостереженні за навколишнім середовищем, у якому більшість населення щоденно використовує елементи (серед іншого, елементи живлення), що створюють штучні електромагнітні хвилі (антени на будівлях, передавальні та приймальні станції, мобільні телефони, електричні, високотехнологічне кухонне обладнання тощо).

Директивою (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року про захист довкілля за допомогою кримінального права та про заміну Директив 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС [26] встановлено мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та покарань з метою ефективнішого захисту довкілля, а також про заходи щодо запобігання та боротьби з екологічними злочинами та ефективного забезпечення виконання екологічного законодавства ЄС. Зокрема, нормою частини 3 статті 3 Директиви запроваджено зобов'язання для держав-членів забезпечити, щоб кримінальні правопорушення, пов'язані з діями, перелік яких містить стаття 3 Директиви, вважалися кваліфікованими кримінальними правопорушеннями, якщо такі дії спричиняють: 1) знищення або широкомасштабну та суттєву шкоду, яка є незворотною або довготривалою, для екосистеми значного розміру чи екологічної цінності, або для середовища існування в межах охоронюваної території, або; 2) широкомасштабну та значну шкоду, яка є незворотною або довготривалою для якості повітря, ґрунту чи води. Разом з тим, частиною 5 статті 3 Директиви 2024/1203 встановлено вихід за межі означеної норми, тобто на додаток до кримінальних правопорушень, держави-члени можуть відповідно до свого національного законодавства передбачати додаткові кримінальні правопорушення з метою захисту довкілля. В контексті значення прийняття даної Директиви варто звернути увагу на бачення сучасного нідерландського вченого Майкла Г. Форє [27], який звертає увагу на традиційну адміністративну залежність кримінального законодавства в сфері довкілля та обмеженість його застосування. Основна увага вченого прикута до того, що на рівні законодавства ЄС було запроваджено більшу автономію кримінального законодавства з питань довкілля, виокремлення екологічного злочину як окремого виду злочинів для держав-членів ЄС.

До прийняття Директиви 2024/1203 дане питання привертало увагу вчених в більш ширшому контексті. Зокрема, деякими вченими Іспанії та Угорщини [28] стверджується, що «..кримінальне втручання у захист довкілля» ставилось під сумнів з огляду на «ефективність та адміністративну достатність правового регулювання..», або альтернативне «..запровадження інструментів гарантування ефективності та результативності екологічної правової системи».

Дуже актуальною проблематика екологічної відповідальності є й в Україні, де серед сучасних дослідників [29], [30] під особливою увагою є правова природа, зміст та значення кримінальної

відповідальності юридичних осіб у сфері охорони навколишнього середовища порівняно із законодавством держав-членів ЄС, що має на меті вирішення доцільності запровадження механізмів реалізації такої відповідальності в Україні. Вченими постійно досліджується позитивний досвід європейських країн, що наразі було впроваджено частково й в Україні (в довоєнний період). Зокрема, увагу вчених привертають інструменти, ефективність яких було доведено у країнах-членах ЄС – це системи екологічного менеджменту (СЕМ) та системи екологічного менеджменту та аудиту (EMAS), технічна стандартизація або добровільні угоди. [30, с. 225-226]. Разом з тим, українськими дослідниками зауважується на основному недоліку цих інструментів, оскільки вони залишають господарюючим суб'єктам повну свободу у прийнятті рішень та досить умовні зобов'язання щодо їх виконання. Хоча досвід Латвії в питанні створення громадських консультативних рад як зовнішнього інструменту координації та комунікації між державними органами та громадськими спільнотами виявилися ефективними механізмами для просування компонентів участі та освіти в циклі екологічної комунікації (на прикладі Латвійського музею природи, Агенції охорони природи Латвії) та є елементом громадського контролю екологічної безпеки. Наразі, з прийняттям Директиви (ЄС) 2024/1760, що містить положення про захист навколишнього середовища та клімату, накладає зобов'язання саме на корпоративне середовище господарюючих суб'єктів, тобто встановлює зобов'язання для компаній ЄС щодо їх фактичного та потенційно негативного впливу як на права людини, так і щодо негативного впливу діяльності компанії на навколишнє середовище.

В світлі змісту та правового виміру європейської екологічної безпеки в цілому, угорським вченим Дьюлою Банді [31, с. 344] було означено природу та роль екологічної безпеки як політики для ЄС та національного законодавства держав-членів. На переконання вченого, охорона навколишнього середовища є частиною сталого розвитку, що має екологічну спрямованість. Найважливішими складовими сталого розвитку є рівність між сучасним та майбутніми поколіннями, що є фундаментальною моральною цінністю в інтересах майбутніх поколінь. Екологічні проблеми можуть стати серйозними викликами та джерелами конфліктів на усіх рівнях, від локального до глобального, і таким чином досягти іншої якості, коли вони частково вимагають швидких дій, а частково можуть також становити ризик для політики безпеки та стабільності. Д. Банді переконує у встановленні зобов'язань для нинішнього покоління захищати права наступних поколінь та ставить у приклад Конституцію Угорщини [32], – відповідно до статей «Р» та «Q» Конституції, «..захист.., підтримка та збереження природних ресурсів, що становлять національну спадщину, покладаються на майбутні покоління..». Вченим також наголошується на тому, що головний інструмент екологічної безпеки щодо захисту прав майбутніх поколінь – це принцип запобіжних заходів, який означає «необхідність контролювати ризики на якомога ранній стадії, передуючи обов'язку запобігання, та не чекаючи повної наукової доведеності з реальністю настання. Схожі погляди мають і деякі українські вчені» [33], наголошуючи на необхідності підвищення співмірності значення правового регулювання питання екологічної безпеки на національний рівень. Таким чином, наголошуючи на функціонуванні інституту екологічних обов'язків як цілісного утворення з єдиним змістом, який виражається в загальних положеннях, правових принципах або сукупності правових понять, єдності правового режиму регульованих суспільних відносин. При цьому, його декларативне визначення в міжнародному законодавстві потребує також закріплення в національному законодавстві на конституційному рівні для підвищення значення та встановлення зобов'язання захисту довкілля для майбутніх поколінь.

Крім означених тез, угорським вченим Д. Банді наголошується на економічній залежності екологічної безпеки від коливань економічного зростання, що має суттєвий вплив на сталий розвиток і навпаки, явища екологічної кризи впливають на майбутні покоління навіть більше, ніж на нинішнє, оскільки майбутні покоління не в змозі їх змінити та впливати на ці процеси.

В контексті правового виміру екологічної безпеки слушно зауважила польська дослідниця Агнешка Якубовська [34, с. 9] щодо взаємозалежності Польщі від участі в міжнародних угодах до повної гармонізації національного законодавства з законодавством ЄС, на той час. На переконання дослідниці, Польща як член ЄС є особливо зацікавлена в розвитку екологічного законодавства в європейських країнах. Процес гармонізації польського екологічного законодавства та стандартів з їхніми еквівалентами Співтовариства (Європейська економічна спільнота (ЄЕС)) має відбуватися паралельно з уніфікацією таких стандартів та правил у межах самого Співтовариства. Крім того, гармонізація польського національного екологічного законодавства із законодавством

та стандартами ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, а також економічні наслідки цієї гармонізації становлять дуже важливий, але не єдиний вимір екологічної взаємозалежності між Польщею та ЄС. Тому польською вченою виділено також інший, не менш важливий, вимір цієї взаємозалежності – пов'язаний з екологічними наслідками створення єдиного європейського ринку.

Словацький вчений Юрай Янкув, [35, с. 317] в контексті правового виміру екологічної безпеки, переконаний, що міжнародне право щодо захисту прав людини в галузі довкілля могло б бути покращене шляхом «закріплення матеріального права людини на довкілля через міжнародні угоди в галузі охорони довкілля у формі Додаткового протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права або у формі спеціальної конвенції, присвяченої праву людини або правам людини в галузі довкілля в цілому. Крім того, словацький вчений також переконаний в ідеї створення такої новітньої судової інституції як Міжнародний суд з прав людини в галузі довкілля, з наданням такої інституції «механізму контролю Конвенції, наприклад, з повноваженнями приймати скарги проти держав від окремих осіб або зацікавленої громадськості, включаючи неурядові організації, що могло б «..суттєво допомогти у вирішенні проблеми зростаючої кількості скарг на порушення прав людини в галузі довкілля».

Висновки. Основу європейського правового виміру екологічної безпеки становлять базові національні та міжнародні нормативно-правові акти та акти Європейського Союзу. Перш за все Орхуською конвенцією та іншими міжнародними конвенціями та угодами закладено установчі основи міжнародної політики, які в подальшому були інтегровані в критерії правового простору – Договорі про функціонування Європейського Союзу, Європейській зеленій угоді, міжурядових деклараційних документах ЄС, директивах та регламентах ЄС. Однак, сучасний правовий вимір екологічної безпеки формується за змістом Європейської зеленої угоди, що представляє собою Промисловий план, який передбачає поступовий процес правового захисту людей і планети, є економічно обґрунтованим та соціально справедливим. Європейська зелена угода інвестує в інновації, чисті технології та зелену інфраструктуру, водночас забезпечуючи справедливий перехід для найбільш вразливих регіонів і громад європейського континенту.

Екологічна безпека визначає саме правову роль в структурі європейського та міжнародного екологічного нормативно-правового регулювання, має суттєвий вплив та взаємодіє з національним екологічним законодавством держав-членів ЄС. Правове регулювання екологічної безпеки становить цілісну складову регулювання соціальних стандартів, становить гарантію фундаментального правового стандарту у дієвості норм в сфері захисту довкілля.

Серед сучасних наукових поглядів на європейський правовий вимір екологічної безпеки сучасними українськими та європейськими науковцями вбачаються як теоретико-методологічні виміри так і науково-практичні підходи у законодавстві ЄС та національному законодавстві держав-членів.

Тому за різними твердженнями вчених, що досліджують європейське та міжнародне законодавство в сфері охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки орієнтиром для гармонізації національного екологічного законодавства та нормативних актів з рішеннями ЄС може бути корисним підхід деяких польських дослідників та їх досвід, що наголошують на взаємозалежності національного екологічного законодавства із законодавством ЄС; угорських дослідників, якими екологічна безпека розглядається в контексті сталого розвитку та рівності у виконанні покладених зобов'язань на сучасні та майбутні покоління, а також має закріплюватись конституційними нормами кожної держави-члена ЄС; словацьких та чеських дослідників, на переконання яких екологічна безпека має бути більше посилена як право людини на довкілля через міжнародні угоди в галузі охорони довкілля, запровадження механізмів та встановлення додаткових міжнародних інституцій контролю, зокрема судових, за дотриманням права на чисте довкілля в міжнародному законодавстві.

Дана проблематика містить суттєву частку міждисциплінарних аспектів, якими охоплюються, серед іншого, процеси апроксимювання національного законодавства до європейського законодавства в сфері екології, тому розуміння поточних і новітніх правових орієнтирів та вимірів, можуть бути досліджені в подальшому європейському правовому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боков В.А., Лущик А.В. Основы экологической безопасности: Учебное пособие. Симферополь: Сонат. 1998. 224 с.
2. Сухарина А.А. Державна та публічна ідеологія: аргументація теоретичного розрізнення. *Політикус*. 2019. № 4. С. 4.
3. Пархоменко Н.М. Парадигма правового регулювання в Україні: змістовно-інструментальні виміри: монографія. Київ: Парламентське видавництво. 2023. С. 230–231.
4. Environmental management systems – Requirements with guidance for use. ISO 14001: 2015. URL: <https://www.iso.org/standard/60857.html>.
5. Europe's environment. Modified 29 Sept 2025. European Environment Agency website. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/at-a-glance/state-of-europes-environment#:~:text=The%20European%20Green%20Deal%20is,growth%20decoupled%20from%20resource%20use>.
6. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng.
7. On access to information, public participation in the decision-making process and access to justice on issues related to the environment: Convention (Aarhus Convention) dated 25.06.1998. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.133597>.
8. Declaration on environmental problems: decision of the United Nations Conference (Stockholm Declaration) dated 06.16.1972. United Nations website. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.
9. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): Закон України № 832-XIV від 06.07.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-14#Text>.
10. 52-nd Regular session of the Human Rights Council: Resolutions, decisions and President's statements. Official Document System (ODS). United Nations Human Rights Council website. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/regular-sessions/session52/res-dec-stat>.
11. Environmental management. ISO website. URL: <https://www.iso.org/standards/popular/iso-14000-family>.
12. The Green Deal Industrial Plan. Putting Europe's net-zero industry in the lead. European Commission website. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan_en.
13. The European Green Deal Striving to be the first climate-neutral continent. European Commission website. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
14. De Sadelleer, N. Droits fondamentaux et protection de l'environnement dans l'ordre juridique de l'UE et dans la CEDH. Groep Larcier Facultés Universitaires Saint-Louis. 2011/1. Strada Lex. URL: https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A143065/datastream/PDF_01/view.
15. Yemelianenko, K. (2024). LEGAL BASIS OF THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN A DEMOCRATIC SOCIETY. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (1), 77-85. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-1-8>. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/2341/2340>.
16. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance). European Union website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj/eng>.
17. Путівник асquis ЄС (Євродайджест): огляд актів (квітень 2025 року). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33579.pdf>.
18. Paris Agreement adopted 12.12.2015 under the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) Paris. European Union website. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.282.01.0004.01.ENG.
19. Le Bris, C., Torre-Schaub, M. Climat et Droits de l'Homme: Regards croisés et comparés. *Revue internationale de droit comparé*, N°1, p. 1 à 175, 2022. fhal-03468724f. URL: <https://hal.science/hal-03468724v1/document>.
20. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. European Union website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj>.

21. Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC Text with EEA relevance. European Union website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/30/oj/eng>.
22. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (codification). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/92/oj/eng>.
23. Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism. (Text with EEA relevance). European Union website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj/eng>.
24. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance). European Union website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>.
25. Popescu, C. Florin, PROTECȚIA MEDIULUI PRIN NORME JURIDICE (Environmental Protection Under Legal Rules) (2018). Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale (2018/1), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3429096>. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3429096.
26. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng>.
27. Faure, M.G. (2024). The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law? Journal of Environmental Law, 36(3), 323-342. DOI: <https://doi.org/10.1093/jel/eqae020>. URL: <https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/225556436/Faure-2024-The-EU-Environmental-Crime-Directive-2024.pdf>.
28. COLÁS TURÉGANO, ASUNCIÓN y MORELLE HUNGRÍA, ESTEBAN. El Derecho ambiental frente a los delitos ecológicos: la eficacia y eficiencia penal a debate. Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología. 2021, núm. 23-13, pp. 1-34. URL: <http://criminnet.ugr.es/recpc/23/recpc23-13.pdf>.
29. Ladychenko, V., Yara, O., Uliutina, O., & Golovko, L. (2019). Environmental Liability in Ukraine and the EU. European Journal of Sustainable Development, 8(2), 261. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n2p261>. URL: <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/810>.
30. Golovko, L., Yara, O., Kutsevych, M., & Hubanova, T. (2019). Environmental Policy Integration in Ukraine and the EU. European Journal of Sustainable Development, 8(3), 221. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n3p221>. URL: <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/863>.
31. Bándi, G. (2021) Környezetbiztonság – jövő nemzedékek védelme – elővigyázatosság Environmental Security – Protection of Future Generations – Precaution. SCIENTIA ET SECURITAS, 2 (3). Pp. 342–349.
32. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Hatályos jogszabályok. Wolters Kluwer. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>.
33. Бек У.П. Міжнародно-правові стандарти екологічних обов'язків людини і громадянина. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Випуск 86: частина 3. 2024. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/15-2.pdf>.
34. Jakubowska, A. OCHRONA ŚRODOWISKA. Aspekty prawne zagadnienia. MAZOWSZE Studia Regionalne nr 1/2008. Analizy i Studia. S. 109–127. URL: <https://mazowszestudiaregionalne.pl/ochrona-srodowiska-aspekty-prawne-zagadnienia>.
35. Jankuv, J. Legal Mechanisms of Protection of the Human Environmental Rights in Public International Law, Law of the European Union and Legal Order of the Slovak Republic, Leges, Praha, 2018, 200 pp. Review by Naděžda Šišková. DOI: 10.2478/iclr-2019-0027.